

Авторський колектив:

Вербенський Михайло Георгійович – директор ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (розділ 2 (підрозділи 2.2, 2.4, 2.5 (у спів.), розділ 9 (у спів.)).

Рядінська Валерія Олександрівна – завідувач науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор (вступ, підрозділи 1.1 (у спів.), 1.2 (у спів.), 1.3 (у спів.), розділ 2 (підрозділи 2.1, 2.3, 2.6 у спів.), розділ 5 (у спів.)).

Загиней-Заболотенко Зоя Аполлінаріївна – начальник відділу підвищення кваліфікації прокурорів з питань запобігання корупції інституту підвищення кваліфікації прокурорів Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, доцент (підрозділ 1.2, 1.3 (у спів.), підрозділи 2.1, 2.3, 2.6 (у спів.), розділ 3).

Солдатенко Оксана Володимирівна – провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії спеціальних технічних засобів ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор (розділ 4, розділ 6 (у спів.)).

Ірха Юрій Богданович – старший науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України (розділи 7, 8, розділ 9 (у спів.)).

Мацько Віта Андріївна – науковий співробітник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України (підрозділ 1.1 (у спів.), розділ 5 (у спів.)).

ЗМІСТ

Вступ	6
Перелік умовних скорочень	10
РОЗДІЛ 1	
Поняття «подарунок» в українському законодавстві	11
1.1. Еволюція поняття «подарунок» в антикорупційному законодавстві України	11
1.2. Види подарунків за антикорупційним законодавством України	22
1.3. Співвідношення поняття «подарунок» з іншими суміжними поняттями	48
РОЗДІЛ 2	
Класифікація предметів подарунку в антикорупційному законодавстві України	79
2.1. Грошові кошти	79
2.2. Рухомі речі (рухоме майно)	90
2.3. Нерухомі речі (нерухоме майно, нерухомість) як предмет подарунка	101
2.4. Цінні папери	109
2.5. Нематеріальні активи	116
2.6. Переваги, пільги, послуги	117
РОЗДІЛ 3	
Суб'єкт та суб'єктивна сторона порушення обмеження щодо одержання подарунків	123
3.1. Суб'єкти, на яких поширюються обмеження щодо одержання подарунків	123
3.2. Суб'єктивна сторона порушень обмеження щодо одержання подарунків	134

РОЗДІЛ 4

Особливості декларування подарунків та дотримання інших вимог фінансового контролю	138
4.1. Порядок відображення подарунків в електронних деклараціях	138
4.2. Особливості заповнення окремих розділів електронних декларації при отриманні подарунків	144

РОЗДІЛ 5

Особливості оподаткування дарунків в Україні	151
-----------------------------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 6

Відповідальність за порушення заборон та обмежень щодо одержання подарунків	163
------------------------------------------------------------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 7

Міжнародні стандарти обмеження одержання подарунків	174
7.1. Міжнародно-правові основи обмеження одержання подарунків	174
7.2. Правове регулювання обмеження одержання подарунків у зарубіжних країнах	190

РОЗДІЛ 8

Правові позиції національних судів у справах щодо притягнення осіб до відповідальності за ст. 172-5 КУпАП	200
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 9

Порядок дій особи у разі виявлення чи отримання нею матеріальних чи нематеріальних активів, що можуть бути неправомірною вигодою або подарунком	242
Висновки	246
Додатки	260
Список використаних джерел	272



ВСТУП

Сьогодні українське суспільство зіштовхнулось з низкою глибинних і важко переборних проблем, серед яких особливе місце належить поширеності корупційних правопорушень. Корупція – не просто соціальне, а й психологічне та моральне явища. Адже вона не існує відокремлено від людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя.

У країнах, де хабарництво та інші корупційні діяння є не досить поширеними, корупція в громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не має істотного впливу на суспільне життя. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється в правило і виступає звичним способом розв'язання життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства¹

За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, які проводяться Transparency International, українці вважали свою державу однією з найбільш корумпованих у світі: у 2012 і 2013 рр. держава посідала 144 місце з 176 країн, в яких проводилися дослідження.

Такий високий показник сприйняття корупції громадянами законодавець пояснив відсутністю дієвих реформ у сфері протидії корупції

¹ Акімов О.О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. С. 181

та неефективною діяльністю органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень і притягнення винуватців до відповідальності, про що свідчить, зокрема, незадовільне виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів: із 25 рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), наданих за результатами першого і другого раундів оцінки, лише 13 виконано, незважаючи на шість років роботи і три раунди оцінювання прогресу, а з 16 рекомендацій, наданих за результатами третього раунду, виконано лише три рекомендації. З антикорупційних рекомендацій Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС імплементовано лише невелику частину, що стосується криміналізації корупції. Ключові рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO) та ЄС щодо утворення антикорупційних інституцій, проведення реформ прокуратури, державної служби, створення систем контролю щодо запобігання конфлікту інтересів та доброчесності активів посадовців залишилися невиконаними².

З метою подолання даної проблеми у жовтні 2014 року було прийнято «антикорупційний пакет законів», який мав стати ефективним інструментом антикорупційної політики та реформувати систему боротьби з корупцією.

Однак поспішність законотворення спричинила появу багатьох невизначеностей та суперечливостей у правових нормах, спрямованих на боротьбу з корупцією. Так, нове законодавство України, яке спрямоване безпосередньо на запобігання та протидію корупційним правопорушенням, має у своїй основі багато спірних питань, належне розуміння яких є нагальним для ефективного запуску антикорупційних заходів у країні. Одним з таких моментів є заборони та обмеження щодо одержання подарунків.

Заборони та обмеження щодо одержання подарунків є відносно новим явищем для вітчизняної правової системи. І хоча обмеження, пов'язані з отриманням подарунків, були встановлені для осіб, уповно-

² Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014– 2017 роки : Закон України від 14.10.2014 : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення : 07.09.2019).

важених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування ще законом України «Про боротьбу з корупцією» 1995 року³, проте у законодавстві не передбачалося відповідальності за їх порушення. У подальшому така антикорупційна заборона продовжила свій розвиток – в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 № 1506-VI обмеженню щодо отримання подарунків присвячувалася ст. 5⁴, а в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI – ст. 8⁵.

07.04.2011 КУпАП було доповнено статтею – 172-5, якою передбачається адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень щодо одержання подарунків⁶.

При цьому, незважаючи на таку посилену увагу, норми антикорупційних Законів мали ряд недоліків – не мали визначення поняття «подарунок», не розмежовували заборони та обмеження щодо одержання подарунків і т. ін., що ускладнювало правозастосовну практику.

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII частина зазначених недоліків була усунута, проте застосування на практиці норм цього нормативного акту щодо обмеження одержання подарунків породжувало численні дискусії та суперечності, основні питання в яких зводилися до наступних:

- яким чином «подарунок» як поняття антикорупційного законодавства співвідноситься з іншими поняттями національного законодавства, насамперед «дарунок» та «неправомірна вигода»?
- яким є предмет подарунку, який зміст вкладається законодавцем у терміни, що використовуються для визначення подарунку?

³ Про боротьбу з корупцією :Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР. URL: . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 06.09.2019).

⁴ Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17> (дата звернення : 11.09.2019).

⁵ Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (дата звернення : 06.09.2019).

⁶ Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971. Додаток до № 50.

- до яких подарунків встановлюється заборона, а до яких – обмеження щодо їх одержання?
- як необхідно декларувати подарунки?
- чи необхідно сплачувати податки при одержанні подарунків?
- яка відповідальність передбачається за порушення заборон та обмежень щодо отримання подарунків?

У цих рекомендаціях буде сформовано підхід та правові позиції щодо розв'язання означених проблем, зумовлених корупційними проявами.

РОЗДІЛ 1

Поняття «подарунок» в українському законодавстві

1.1. Еволюція поняття «подарунок» в антикорупційному законодавстві України

Організація запобігання та протидії будь-яким проявам корупції – це постійний процес, який, в межах компетенції, здійснюють органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства та громадяни. Формування та реалізація антикорупційної політики має виходити з розуміння корупції, її ознак та загроз, які вона завдає людині, суспільству та державі. Водночас, здійснення антикорупційних заходів має відбуватися виключно на підставі та у межах, визначених законом, а також в обсягах, які є необхідними у демократичному суспільстві.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII (Закон № 1700-VII) корупція – це «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей».

Ознаками корупції, як зазначає А. Тітко, є: 1) використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей; 2) неправомірна вигода або прийняття її обіцянки/пропозиції для себе чи інших осіб як мета діяння; 3) неправомірна вигода як предмет (у разі прийняття)

або мета (у разі обіцянки чи пропозиції); 4) неправомірна вигода як засіб схилення до протиправного використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей; 5) мета – схилити суб'єкта відповідальності до протиправного використання наданих йому службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей; 6) спеціальний суб'єкт вчинення діяння⁷.

Одним із поширених різновидів корупції є надання особам, які виконують функції держави або місцевого самоврядування, подарунків з метою впливу на їх рішення, дії чи бездіяльність. У своєму дослідженні О. Кобець наголошує, що для України питання неправомірності подарунків є вкрай актуальним, адже здебільшого для вирішення питань у власних інтересах подарунки передають публічному службовцю такі особи:

- які зацікавлені в певних офіційних діях установи, в якій працює службовець;
- які ведуть бізнес або розраховують на ведення бізнесу з цією установою;
- які здійснюють певні види діяльності, що регулюються відповідною установою;
- на інтереси яких може вплинути виконання чи невиконання службовцем своїх посадових обов'язків та інше⁸.

З огляду на наведене, вважаємо, що одним із важливих чинників ефективного здійснення антикорупційних заходів щодо запобігання неправомірному одержанню спеціальними суб'єктами подарунків, є чітке розуміння понятійного апарату.

Так, згідно Словника української мови під подарунком розуміють річ, яку дарувальник власним бажанням безкоштовно віддає у володіння іншої особи з метою задовольнити її вподобання. Подарунок, згідно словнику української мови, означає: 1) дію за значенням – подарунок;

⁷ Тітко А.В. Ознаки обмеження одержання подарунків як різновиду адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. *Прикарпатський юридичний вісник*. Одеса, 2018. Вип. 4(25). Т. 3. С. 67–68.

⁸ Кобець О.В. Особливості прозорості одержання подарунків працівниками правоохоронних органів та особами, уповноваженими на виконання функцій держави. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2011. № 4. С. 154.